

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ГЕОГРАФІЇ

“ЗАТВЕРДЖЕНО”

директор Інституту географії
НАН України, член-кореспондент
НАН України
Маруняк Є.О.

_____ липня _____ 2021 р.

ПРОГРАМА
вибіркової навчальної дисципліни
Геоконфліктологія

(назва навчальної дисципліни)

рівень підготовки доктор філософії

(назва освітнього рівня)

галузі знань 10 Природничі науки

(шифр і назва галузі знань)

спеціальність 103 Науки про Землю

(код і назва спеціальності)

Шифр за навчальним планом СВ 04

Київ-2021

Розробник програми: старший науковий співробітник, доктор географічних наук Мозговий А.А.

Рецензенти: доцент кафедри географії НПУ імені М.П. Драгоманова,
кандидат географічних наук Гринюк Т.А.

провідний науковий співробітник Інституту географії НАН
України, доктор географічних наук Гукалова І.В.

Затверджено на засіданні Вченої ради Інституту географії НАН України
« 14 » липня 2021 р., протокол № 11

Опис початкової дисципліни СВ 04

Шифр

Геоконфліктологія

назва дисципліни

Загальні характеристики дисципліни	Навчальне навантаження з дисципліни	Методи навчання і форми контролю
Галузь знань 10 Природничі науки <i>(шифр, назва)</i>	Кількість кредитів – 3 ЄКТС	<i>Методи навчання</i>
Напрямок підготовки (код, назва) 103 Науки про Землю	Загальна кількість годин - 90	Лекції із застосуванням мультимедійних засобів навчання. Семінарські заняття
Освітній рівень доктор філософії	Лекції: 20	
Статус дисципліни (Нормативна/вибіркова) вибіркова	Семінарські заняття: 20	
Рік вивчення дисципліни за навчальним планом 2	- Індивідуальна робота:	
Семестр IV	- Самостійна робота:	Форми поточного контролю Модульна контрольна робота
Тижневе навантаження (год.) - аудиторне: 2 години - самостійна робота: 4 години	50 Співвідношення аудиторних годин і годин СРС:	
Мова навчання – українська		<i>Форма підсумкового контролю</i> Залік
<i>Передумови навчання</i> Основи збалансованого розвитку регіонів.	1/2	

Предмет вивчення навчальної дисципліни: Предметом вивчення навчальної дисципліни є конфлікти в територіальних системах та шляхи їх попередження.

Міждисциплінарні зв'язки: Основи збалансованого розвитку регіонів.

Мета і завдання навчальної дисципліни:

Основною метою курсу є формування у аспірантів уявлення про закономірності виникнення, перебігу та врегулювання геосистемних конфліктів.

Основними завданнями вивчення дисципліни “Геоконфліктологія ” є формування:

- знань про діалектику та динаміку конфлікту;
- розуміння сутності конфліктної взаємодії територіальних систем;
- навичок ідентифікації конфліктів територіальних систем;
- знань про деструктивні і конструктивні функції конфлікту;
- уявлення про способи попередження і врегулювання конфліктів.

II. Основні результати навчання та компетентності, які вони формують:

№ з/п	Результати навчання	Компетентності
1.	<p><i>Знати</i> основні етапи становлення геоконфліктології як прикладної галузі знань; головні категорії і поняття геоконфліктології (конфліктна ситуація, конфлікт, конфліктність, ареал конфлікту, конфліктоген, конфліктогенність території, просторові функції конфлікту).</p> <p><i>Вміти</i> ідентифікувати конфліктну ситуацію в розвитку (взаємодії) територіальних систем; – визначати об’єкт, суб’єктів і тип конфлікту.</p>	<p>Загальнопрофесійні – щодо базових уявлень про основи натурфілософії та антропофілософії, що сприятиме культурному розвитку особистості та розумінню причинно-наслідкових зв’язків в розвитку природи та людської цивілізації.</p>
2.	<p><i>Знати</i> визначальні принципи конфліктної взаємодії територіальних систем; основи систематики конфліктів, що розгортаються в географічному просторі.</p> <p><i>Вміти</i> параметризувати конфлікт (ареал поширення, фазу, гостроту, тривалість і т.п.); визначати ступінь ризику виникнення конфліктів на території.</p>	<p>Спеціально-професійні – щодо виявлення конфлікту у взаємодії природно- та суспільно-територіальних систем; визначення об’єкта і предмета конфлікту; визначення сторін і типу конфлікту; добору адекватних способів розв’язання конфлікту і попередження конфліктних ситуацій.</p>
3.	<p><i>Знати</i> теоретичні й методичні засади упередження та управління конфліктами з позицій забезпечення збалансованого розвитку територіальних систем.</p> <p><i>Вміти</i> прогнозувати деструктивні та конструктивні наслідки конфлікту для просторового розвитку; визначати шляхи упередження (замиріння) конфліктів.</p>	<p>Науково-дослідницькі – з безконфліктної соціальної взаємодії; з самостійного пошуку, збору та обробітку інформації; зі здатності до усної та письмової комунікації науковим стилем; з формування елементів критичного наукового мислення та наукового світогляду.</p>

III. Тематичний план дисципліни

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 3 кредити ЄКТС 90 годин.

Назви модулів і тем	Кількість годин (денна форма навчання)				
	Аудиторні	у тому числі			Самостійна робота
		Лекції	Семі- нарські	Лабора- торні	
Модуль 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ГЕОКОНФЛІКТОЛОГІЇ					
Тема 1. Геоконфліктологія як міждисциплінарна наукова галузь	4	2	2	–	5
Тема 2. Структура конфлікту	8	4	4		10
Тема 3. Динаміка конфлікту	8	4	4	–	10
Разом за змістовим модулем 1	20	10	10		25
Модуль 2. КОНФЛІКТИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ СИСТЕМ: ПИТОМІ РИСИ І ВИРІШЕННЯ					
Тема 4. Систематика конфліктів територіальних систем	8	4	4	–	10
Тема 5. Вирішення і попередження конфліктів територіальних систем	12	6	6	–	15
Разом за змістовим модулем 2	20	10	10	–	25
Усього	40	20	20	–	50

IV. Зміст дисципліни

№ з/п	Назва модулів, тем та їх зміст	К-сть годин	
		Всього	в т.ч. лекцій
1.	Модуль 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ГЕОКОНФЛІКТОЛОГІЇ	45	10
1.1.	<p>Тема 1. Геоконфліктологія як міждисциплінарна наукова галузь Предмет та об'єкт геоконфліктології. Мета та завдання геоконфліктології. Основні поняття геоконфліктології: учасники, конфліктна ситуація, інцидент. Функції геоконфліктології.</p> <p>Становлення конфліктології як науки. Становлення конфліктології як науки. Соціальна теорія конфлікту. Концепції: соціально-класового конфлікту (К. Маркс), функціоналістичного пояснення конфлікту (Г. Зімел), діалектична (Р. Дарендорф), структурно-функціоналістична (Т. Парсонс), ігрова (А. Рапопорт).</p> <p>Теорії конфлікту. Моделі: аналітична, позитивно-функціонального конфлікту (Л. Козер). Конфлікт в неокласичній економічній школі (Дж Хіршлайфер, С. Скапердас). Математичні моделі економічної конкуренції та співробітництва (Дж Нейман, О. Мортенштерн).</p>	9	2
1.2.	<p style="text-align: center;">Тема 2. Структура конфлікту</p> <p>Структура конфлікту: мікросередовище (сторони, предмет, об'єкт, особливості мікросередовища конфлікту), макросередовище (провокатори, обсервери, медіатори, пацифікатори), особливості сприйняття конфліктної ситуації. Функції конфліктів.</p> <p>Причини виникнення конфліктів. Причини виникнення конфліктів: об'єктивні фактори виникнення конфліктів; соціально-психологічні причини конфліктів; особистісні причини конфліктів.</p>	18	4
1.3.	<p style="text-align: center;">Тема 3. Динаміка конфлікту</p> <p>Етапи і фази конфлікту. Модель процесу конфлікту за його динамікою. Циклічність фаз конфлікту. Співвідношення фаз і етапів конфлікту залежно від можливості його вирішення. Механізм виникнення конфліктів. Три формули конфліктів залежно від природи їх виникнення, практичне значення формул конфліктів. Конфліктогени та їх класифікація.</p> <p>Методи аналізу конфлікту: структурний, вірогідносний, динамічний, теоретико-ігровий, теоретико-драматичний, структурно-ігровий. Моделі аналізу конфлікту. "Трикутник конфлікту Ж.-П. Ледераха» та його основні елементи: люди, процеси, проблеми. "Трикутник Кріса Мітчела»: ситуація, поведінка, соціальні установки. Модель "дерево конфлікту". Картографія конфлікту. Основні принципи картографії конфлікту.</p>	18	4

2.	Модуль 2 КОНФЛІКТИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ СИСТЕМ: ПИТОМІ РИСИ І ВИРІШЕННЯ	45	10
2.1.	Тема 4. Систематика конфліктів територіальних систем Проблема класифікації конфліктів. Класифікація конфліктів: проблема класифікації в геоконфліктології; підходи до типології конфліктів (Р. Дарендорф, І. Дойч та ін.); основні види класифікації конфліктів (за ареалом, тривалістю, інтенсивністю, результатом, типом вирішення, формою вираження тощо).	18	4
2.2.	Тема 5. Вирішення і попередження конфліктів територіальних систем Закономірності і принципи управління конфліктами. Характеристика основних методів управління конфліктною ситуацією. Форми управління конфліктами за структурними методами. Координаційні та інтегруючі механізми. Засоби інтеграції. Характеристика методів, стилів вирішення конфліктів (ухилення, поступка, примушування, компроміс, співробітництво). Характеристика методів вирішення конфліктів. Способи розв'язання конфліктів. Характеристика методів управління конфліктами. Особливості прогнозування конфліктів. Попередження конфліктів: профілактика конфліктів шляхом створення об'єктивних організаційно-управлінських та соціально-психологічних умов, що протистоять виникненню передконфліктних ситуацій, усунення конфліктогенів. Підходи сучасного конфлікт-менеджменту. Співробітництво як універсальний спосіб попередження конфліктів.	27	6

4.2. Плани семінарських занять

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 1

ТЕМА: Теоретичні і методичні основи геоконфліктології

ПЛАН

Теоретичні питання, що виносяться на обговорення аудиторії:

1. Становлення предмета теорії конфлікту в європейській науці.
2. Зародження та формування геоконфліктології як галузі знань.
3. Особливості об'єкта та предмета дослідження геоконфліктології.
4. Міждисциплінарні зв'язки геоконфліктології.

Додаткові факультативні завдання:

1. Уявлення про природу конфлікту античної доби (Геракліт та Геродот, Епікур та Демокрит, Платон та Арістотель).
2. Погляди на природу конфліктів мислителів Стародавнього Сходу (Конфуцій (Confucio) Кун-фу-цзи, Кун-цзи, Кун Цю, Кун Чжунні, 551 - 479 рр. до н.е.) та Лао-Дзи (Lao Tse) Лао-Цзюнь, Лао Дань, Лі Ер, Лі Боян).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрущенко В.П., Губерський Л.В., Михальченко М.І. Соціальна філософія. Історія, теорія, методологія: Підручник для вищих навч. закл.. — 3. вид., випр. та доп. — К. : Генеза, 2006. — 656с.

2. Конфуций: Жизнь, учение, мысли, изречения, афоризмы / Виктор Викторович Юрчук (авт.-сост.). — 3.изд., с изм. — Минск : Современное слово, 2003. — 379с.
3. Мудрецы Поднебесной: Конфуций. Лао- Цзы. — Симферополь : Реноме, 1998. — 381с.
4. Платон, Аристотель. Политика: Наука об управлении государством:[Сборник]. — М. : Эксмо, 2003. — 860с.
5. Цюрупа М.В. Конфліктологія та теорії переговорів: Навчальний посібник. — К.: Кондор,2004. — 172 с.
6. Цюрупа М.В., Будаг'янц Л.М. Соціальна філософія та філософсько- соціологічні проблеми війни, миру, армії: Курс лекцій / Київський військовий гуманітарний ін-т. — К., 1999. — 89с.

4.3. Організація самостійної роботи аспірантів

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Форма контролю
1	Історія конфліктної взаємодії суспільства і природи	10	реферат
3	Структурно-функціональний аналіз конфліктів територіальних систем	20	повідомлення
4	Геосистемний конфлікт-менеджмент	20	доповідь
Разом		50	

Рекомендовані інформаційні джерела:

1. Ukrainian Mediation Center / Український Центр Медіації. — URL: <https://www.facebook.com/pg/UkrainianMediationCenter/videos/>
2. Strategic Foresight Group (SFG) (Група стратегічного передбачення). — URL: <https://strategicforesight.com/>
3. Journal of Conflict Resolution. — URL: <https://uk.sagepub.com/en-gb/eur/journal/journal-conflict-resolution>
4. Conflict Management and Peace Science. — URL: <https://uk.sagepub.com/en-gb/eur/journal/conflict-management-and-peace-science>

V. Контроль якості знань аспірантів

5.1. Форми і методи поточного контролю

Контроль знань аспірантів з навчальної дисципліни “Геоконфліктологія” здійснюється за модульно-рейтинговою системою, що передбачає контроль знань аспірантів з одного модуля. Модульний контроль проводиться на дванадцятому тижні семестру.

Оцінювання відбувається за такими формами контролю: вхідний контроль, поточний контроль, контроль самостійної (індивідуальної роботи) аспірантів, модульний контроль, залік.

Вхідний контроль проходить в письмовій формі і є набором тестових завдань.

Контроль під час аудиторних занять, основними видами якого є усне опитування теоретичного матеріалу та письмове виконання практичних завдань. Усна відповідь – до 2 балів; доповнення – 1 бал.

Контроль самостійної (індивідуальної роботи) аспірантів, основними видами якого є оцінювання підготовки до семінарів, опрацювання додаткових джерел інформації, виконання індивідуальних завдань.

Модульний контроль: контрольна робота, що є набором тестових завдань. За кожен модульний контроль аспірант має можливість набрати до 20 балів.

5.2. Форми і методи підсумкового контролю

Формою підсумкового контролю є залік.

Питання до заліку

1. Геоконфліктологія як міждисциплінарна наукова галузь.
2. Об'єкт та предмет дослідження геоконфліктології.
3. Методологічні основи геоконфліктологічних досліджень: визначальні підходи та принципи пізнання.
4. Загальна характеристика методів геоконфліктологічних досліджень.
5. Суспільні функції геоконфліктології.
6. Міжпредметні зв'язки геоконфліктології.
7. Знання про природу конфліктів у античному суспільстві.
8. Соціальні конфлікти як предмет аналізу мислителів Середньовіччя.
9. Соціальні конфлікти як предмет аналізу мислителів Нового часу.
10. Природа та причини соціальних конфліктів у працях представників французького Просвітництва.
11. Природа та причини соціальних конфліктів у працях представників німецької класичної філософії.
12. Витлумачення природи соціальних конфліктів з позицій марксизму.
13. Психоаналітичний підхід у конфліктології.
14. Функціональна теорія конфлікту Г. Зіммеля.
15. Структурно-функціональний підхід Т. Парсонса у теорії конфліктів.
16. Позитивно-функціональний підхід Л. Козера у теорії конфліктів.
17. Діалектична теорія конфлікту Р. Дарендорфа.
18. Політологічний підхід у конфліктології.
19. Загальна теорія конфлікту К. Боулдінга.
20. Сучасні соціально-політичні теорії конфліктів.
21. Зародження та становлення вітчизняної конфліктології.
22. Феномен конфліктності дійсності. Витоки та природа конфлікту.
23. Функції конфлікту як атрибута буття.
24. Найпоширеніші наукові підходи у визначенні конфлікту як соціального явища.
25. Причини соціальних конфліктів та їх прояви.
26. Визначальні риси соціального конфлікту.

27. Систематизація соціальних конфліктів за тривалістю.
28. Систематизація соціальних конфліктів за кількістю учасників.
29. Систематизація соціальних конфліктів за масштабом прояву.
30. Класифікація соціальних конфліктів за інтенсивністю перебігу.
31. Класифікація соціальних конфліктів за ступенем консалідованості учасників.
32. Організаційна типологія соціальних конфліктів К. Боулдінга: типологічні ознаки та рівні.
33. Типологія соціальних конфліктів Р. Даля: типологічні ознаки та рівні.
34. Типологія конфліктів за сферами життєдіяльності суспільства.
35. Співвідношення об'єкта та предмета соціального конфлікту.
36. Соціальні конфлікти з „нульовою сумою”.
37. Сторони соціального конфлікту.
38. Зацікавлені сторони соціального конфлікту: сутнісні риси та склад.
39. Незацікавлені сторони соціального конфлікту: сутнісні риси та склад.
40. Мікросередовище соціального конфлікту: поняття та структура.
41. Макросередовище соціального конфлікту: поняття та структура.
42. Динаміка соціального конфлікту: характеристика передконфліктної фази.
43. Динаміка соціального конфлікту: характеристика явної конфліктної фази.
44. Динаміка соціального конфлікту: характеристика постконфліктної фази.
45. Економічний конфлікт як визначальний тип соціальних конфліктів.
46. Суб'єкти, об'єкт та предмет економічного конфлікту.
47. Причини економічних конфліктів. Поняття „абсолютного” та „відносного” зубожіння людини.
48. Конфліктогенні соціальні суперечності – рушійні сили економічних конфліктів.
49. Особливості динаміки економічних конфліктів.
50. Зовнішньоекономічні конфлікти: суб'єкти, особливості перебігу та механізми врегулювання.
51. Особливості розв'язання економічних конфліктів.
52. Ринок як універсальний механізм розв'язання економічних конфліктів.
53. Економічні конфлікти – каталізатори розвитку національної та глобальної економіки.
54. Політичний конфлікт: поняття, суб'єкти, об'єкт та предмет.
55. Систематизація політичних конфліктів.
56. Зовнішньополітичні конфлікти та роль ООН у їх розв'язанні.
57. Поняття політичної кризи та її різновиди.
58. Особливості динаміки політичних конфліктів.
59. Способи розв'язання політичних конфліктів.

60. Міжкультурний конфлікт: поняття, суб'єкти, об'єкт та предмет.
61. Причини й рушійні сили міжкультурних конфліктів.
62. Систематизація крос-культурних конфліктів.
63. Природа та сутність міжетнічних конфліктів.
64. Природа та сутність міжконфесійних конфліктів.
65. Природа та сутність конфліктів між носіями різних традицій.
66. Поняття етнополітичної еволюції в конфліктології.
67. Принципи врегулювання крос-культурних конфліктів.
68. Міжетнічні та міжрелігійні конфлікти на сучасній політичній карті світу.
69. Роль міжнародних інститутів у врегулюванні міжкультурних конфліктів.
70. Сутність та природа ідеологічного конфлікту.
71. Сутність та природа юридичного конфлікту.
72. Конфліктність у розвитку науки та мистецтва.
73. Існуючі способи та тактики розв'язання конфліктів: загальна характеристика.
74. Тактика уникнення конфлікту як спосіб його розв'язання.
75. Тактика насильства як спосіб розв'язання конфлікту.
76. Характеристика тактики односторонніх поступок.
77. Характеристика тактики прихованих дій.
78. Характеристика компромісу як найефективнішого методу розв'язання конфліктів.
79. Залучення третьої сторони як спосіб розв'язання конфлікту.
80. Тактика взаємознищення опонентів як спосіб вичерпання конфліктів.
81. Поняття переговорів у сучасній конфліктології.
82. Необхідні умови для проведення переговорного процесу.
83. Соціальна природа переговорів та їхні історичні форми.
84. Місце теорії переговорів у сучасній конфліктології.
85. Аспекти переговорного процесу.
86. Систематизація переговорів.
87. Основні функції переговорів.
88. Характеристика основних стадій переговорного процесу.
89. Значення посередництва у переговорному процесі.
90. Основні стилі ведення переговорів.

5.3. Критерії оцінювання знань аспірантів

Критерії оцінювання кожного із питань, що виносяться на залік

Рівень знань	Оцінка за 100-бальною шкалою	Критерії оцінювання відповіді
Відмінний рівень	90 – 100 (А)	<p>Відповідь аспіранта:</p> <ul style="list-style-type: none"> - містить повний, розгорнутий, правильний виклад матеріалу з поставленого питання; - демонструє знання основних понять і категорій та взаємозв'язок між ними, правильне розуміння змісту основних теоретичних положень; - вказує на вміння давати змістовний та логічний аналіз матеріалу з поставленого питання; - демонструє знання різних наукових концепцій та підходів щодо певної науково-теоретичної чи науково-практичної проблеми, пов'язаної з поставленим питанням; - доводить здатність робити власні висновки в разі неоднозначності, спірного чи проблемного характеру поставленого питання чи проблеми.
Високий рівень	80 – 89 (В)	<p>Аспірант дав досить змістовну відповідь на поставлене питання, проте вона містить наступні недоліки:</p> <ul style="list-style-type: none"> - недостатня повнота, незначні неточності чи прогалини при поясненні того чи іншого аспекту питання; - недостатньо детально розкритий предмет запитання, а основні поняття носять тезисний характер.
Добрий рівень	70 -79 (С)	<p>Аспірант дав відповідь на поставлене питання, однак припустився незначних помилок змістовного характеру, або ж при оформленні відповіді на питання, а саме:</p> <ul style="list-style-type: none"> - відтворення основних понять поверхневе, не виокремлено взаємозв'язки; - окремі формулювання є нечіткими; - відповідь містить інформацію, що не стосується змісту екзаменаційного питання.

Задовільний рівень	65 – 69 (D)	<p>Аспірант дав відповідь на поставлене питання, однак припустився суттєвих помилок як змістовного характеру, так і при оформленні відповіді на питання, а саме:</p> <ul style="list-style-type: none"> - зміст відповіді свідчить про прогалини в знаннях з відповідного питання, або ж про неправильне розуміння окремих аспектів поставленого питання; - відповідь викладено недостатньо аргументовано, або ж з порушенням правил логіки при викладі матеріалу.
Достатній рівень	60 – 64 (E)	<p>Аспірант дав відповідь на поставлене питання, однак припустився грубих помилок як змістовного характеру, так і при оформленні відповіді на питання, а саме:</p> <ul style="list-style-type: none"> - відповідь не містить аналізу проблемних аспектів поставленого питання, свідчить про недостатню обізнаність з основними науковими теоріями і концепціями, що стосуються відповідного питання; - обґрунтування відповіді до ситуаційного завдання є слабо аргументованим, або ж в окремих аспектах є алогічним.
Недостатній рівень	35 – 59 (FX)	<p>Аспірант володіє лише частиною навчального матеріалу, а саме:</p> <ul style="list-style-type: none"> - поверхнево і фрагментарно дає відповідь на екзаменаційне питання; - відповіді на деякі питання відсутні; - відповідь не має логічної послідовності, відсутні взаємозв'язки змістовного характеру.
Незадовільний рівень	0 – 34 (F)	<p>Аспірант не має відповіді на екзаменаційне питання, або ж його відповідь є неправильною, тобто містить грубі змістовні помилки щодо принципових аспектів поставленого питання. Відсутня аргументація, або ж вона є безсистемною та алогічною.</p>

VI. Основні й допоміжні інформаційні джерела для вивчення курсу

Основні

1. Анцупов А.Я., Малишев А.А. Введение в конфликтологию. – К.: МАУП, 1996. – 104 с.
2. Бандурка А.М., Друзь В.А. Конфликтология: Учеб. пособие для вузов. – Харьков: Ун-т внут. дел, 1997. – 353 с.
3. Бородкин Ф.М., Коряк Н.М. Внимание: конфликт! – Новосибирск: Наука. Сибирское отделение, 1989. – 190 с.
4. Виханский О.С., Наумов А.И. Менеджмент: Учебник. – М.: Гардарики, 1998. – 528 с. (Разд. 9.4. Управление конфликтами).
5. Галаган В.Я., Орлов В.Ф., Отич О.М. Конфліктологія: Конспект лекцій. Для підготовки магістрів усіх форм навчання. – К.: ДЕДУТ, 2008. – 292 с.
6. Гришина Н.В. Психология конфликта. – СПб.: Питер, 2000. – 464 с.
7. Громова О.Н. Конфликтология. Курс лекций. – М.: Тандем ЭКМОС, 2000. – 320 с.
8. Здравомыслов А.Г. Социология конфликта: Учеб. пособие. – М.: Аспект Пресс, 1996. – 317 с.
9. Ишмуратов А.Т. Конфлікт і згода. – К.: Наукова думка, 1996. – 191 с.
10. Мастенбрук У. Управление конфликтными ситуациями и развитие организации. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 256 с.
11. Орлянський В.С. Конфліктологія: Підручник. – К: Центр учбової літератури, 2007. – 160 с.
12. Основы конфликтологии: Учеб. пособие. /Дмитриев А.В. и др. – М.: Юристъ, 1997. – 200 с.
13. Пірен М.І. Конфліктологія: Підручник. – К.: МАУП, 2003. – 360 с.
14. Прикладная конфликтология: Хрестоматия /Сост. Сельченко К.В. – Минск: Харвест, 1999. – 624 с.
15. Сацков Н.Я. Методы и приемы деятельности менеджеров и бизнесменов. – Белая Церковь, 1994. – 399 с.
16. Сацков Н.Я. Практический менеджмент. Методы и приемы деятельности руководителя. – Д.: Сталкер-S., 1998. – 448 с. (Глава 11. Конфликты и их разрешение).
17. Социальная психология и этика делового общения: Учебное пособие. /Под ред. В.Н. Лавриненко. – М.: ЮНИТИ, 1995. – 99 с. (Раздел. Стиль руководства. Конфликты и пути их разрешения. – С. 82 – 99).
18. Социальные отклонения /Кудрявцев В.Н. и др. – М.: Юрид. лит., 1989. – 368 с.
19. Тигранян Р.А. Стресс и его значение для организма. – М.: Наука, 1988. – 176 с.
20. Устинова М.Я., Матвеева А. Разрешение конфликтов. Пособие по обучению методам анализа и разрешения конфликтов. – М.: Центр по изучению и урегулированию конфликтов Института этнологии и антропологии РАН, 1997. – 248 с.
21. Шейнов В.П. Конфликты в нашей жизни и их разрешение. – Минск: Амалфея, 1997. – 288 с.

Допоміжні

22. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры / Э. Берн ; пер. с англ. А. Грузберга. – М. : Эксмо, 2008. – 576 с.
23. Большаков, А. Г. Конфликтология организаций : учебн. пособ. / А. Г. Большаков, М. Ю. Несмелова. – М, 2001. – 182 с.
24. Ботавина Р. Н. Этика деловых отношений: учебн. пособ. / Р. Н. Ботавина. – М. : Финансы и статистика, 2001. – 208 с.
25. Вагин И. О. Мастер-класс: переговоры / И. О. Вагин, П. С Рипинская. – М. : АСТ ; Астрель; Транзиткнига, 2005. – 117 с.
26. Вершинин М. С. Конфликтология : конспект лекций / М. С. Вершинин. – СПб., 2000. – 64 с.
27. Вишнякова Н. Ф. Конфликтология : учебн. пособ. / Н. Ф. Вишнякова. – 2-е изд. – Мн. : "Университетское", 2002. – 318 с.

28. Вудкок М. Раскрепощенный менеджер : пособие для руководителя-практика / М. Вудкок, Д. Френсис ; пер. с англ. – М. : Дело, 1991. – 320 с.
29. Гришина Н. В. Психология конфликта / Н. В. Гришина. – СПб.: Питер, 2002. – 463 с.
30. Громова О. Н. Конфликтология [Текст]: курс лекций для студентов, аспирантов и преподавателей экономических вузов / О. Н. Громова. – М. : Ассоциация авторов и издателей Тандем : Изд. "ЭКМОС", 2001. – 320 с.
31. Дмитриев А. В. Введение в общую теорию конфликтов / А. В. Дмитриев, В. Н. Кудрявцев; Моск. акад. экономики права. – 2-е изд. – М. : Собрание, 1998. – 157 с.
32. Дмитриев А. В. Конфликтология : учеб. пособ. / А. В. Дмитриев. – М. : Гардарика, 2000. – 320 с.
33. Емельянов С. М. Практикум по конфликтологии / С. М. Емельянов. – СПб. : Питер, 2001. – 368 с.
34. Зеркин Д. П. Основы конфликтологии : курс лекций / Д. П. Зернин. – Ростов н/Д : Феникс, 1998. – 480 с.
35. Кибанов А. Я. Конфликтология: учебник / И. Е. Ворожейкин, А. Я. Кибанов, Д. К. Захаров. – М. : ИНФРА-М, 2008. – 302 с.
36. Козырев Г. И. Введение в конфликтологию: учебн. пособ. / Г. И. Козырев. – М., 2001. – 176 с.
37. Конфликтология / под ред А. С. Кармина. – СПб. : Лань, 1999. – 289 с.
38. Конфліктологія : підручник для студ. вищ. навч. закл. / [Л. М. Герасіна, М. І. Панов, Н. П. Остова та ін.]; за ред. проф. Л. М. Герасіної та М. І. Панова. – Х. : Право, 2002. – 256 с.
39. Корнелиус Х. Выиграть может каждый : как разрешать конфликты / Х. Корнелиус, Ш. Фэйр. – М.: Стрингер, 1992. – 116 с.
40. Курбатов В. И. Как успешно провести переговоры: пособие для деловых людей / В. И. Курбатов. – Ростов н/Д: Феникс ; М. : Зевс, 1997. – 77 с.
41. Курбатов В. И. Конфликтология : учебн. пособ. / В. И. Курбатов. – Ростов н/Д : Феникс, 2007. – 445 с.
42. Линчевский Э. Э. Контакты и конфликты / Э. Э. Линчевский. – М. : Экономика, 2008. – 345 с.
43. Ликсон Ч. Конфликт: семь шагов к миру / Ч. Ликсон. – СПб., 1997. – 325 с.
44. Ложкин Г. В. Практическая психология конфликта : учебн. пособ. / Г. В. Ложкин, Н. И. Порякин. – К. : МАУП, 2000. – 256 с.
45. Лукин Ю. Ф. Управление конфликтами : раздаточные материалы / Ю.Ф. Лукин. – Архангельск, 2003. – 220 с.
46. Льюис Д. Тренинг эффективного общения / Д. Льюис. – М.: ЭКСМО-Пресс, 2002. – 224 с.
47. Мастенбрук У. Управление конфликтными ситуациями и развитие организации / У. Мастенбрук. – М. : ИНФРА-М, 1998. – 256 с.
48. Мириманова М. С. Конфликтология: учебник для студ. сред. пед. учебн. завед. / М.С. Мириманова. – 2-е изд., испр. – М. : Изд. центр "Академия", 2004. – 320 с.
49. Осинский А. Д. На баррикадах корпоративных конфликтов / А. Д. Осинский. – 4.1. Все на продажу. – СПб. : Изд-во ДНК, 2006. – 318 с.
50. Основы конфликтологии : учебн. пособ. /под ред. В.Н. Кудрявцева. – М. : Юристъ, 1997. – 512 с.
51. Прикладная конфликтология [Текст] : хрестоматия / ред. К. В. Сельченко. – Мн. : Харвест; М. : АСТ, 2001. – 624 с.
52. Тренинг Н. Н. Управление конфликтами : учебн.-практич. пособ. для вузов / Н. Н. Тренинг. – М. : Приор, 1999. – 96 с.
53. Уизерс Б. Управление конфликтом / Б. Уизерс. – СПб. : Питер, 2005. – 203 с.
54. Уткин Э. А. Конфликтология: теория и практика / Э. А. Уткин. – М. : ЭКМОС, 2008. – 416 с.
55. Фишер Р. Подготовка к переговорам / Р. Фишер, Д. Эртель. – М. : Филинь, 1996. – 120 с.
56. Чернышев А. С. Практикум по решению конфликтных педагогических ситуаций / А.С. Чернышев. – М., 1999. – 188 с.
57. Шейнов В. П. Конфликты в нашей жизни и их разрешение / В. П. Шейнов. – Мн. : Амалфея, 2006. – 118 с.